

УДК 35:3.084(477)

ГУРТОВА Юлія Вікторівна,

аспірант ДРІДУ НАДУ

ЗАПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ У ПРАКТИЦІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Аналізуються можливості запровадження стандартів професійної діяльності суддів у практиці публічного управління в Україні. Зазначається, що компонентами, з яких складається комплексне уявлення про правовий статус судді, є нормативні вимоги, яким повинен він відповідати, а також процедури відбору кандидатів у судді того чи іншого суду, порядок уведення кандидата в суддівську посаду (вибори або призначення) і наділення його відповідними повноваженнями. Підкреслюється важливість моральних регуляторів професійної діяльності судді.

Ключові слова: суддя, професійна діяльність суддів, суддівська етика, професійна основа, професіоналізм.

Hurtova Yu. V. Implementation of standards of professional activity of judges in the practice of public administration in Ukraine

The possibilities of implementation of standards of professional activity of judges in the practice of public administration in Ukraine are analyzed. It is pointed out that the components of which the complex concept of the legal status of judge consists, are the regulatory requirements with which he/she has to comply, as well as the procedures of judicial selection at one or other court, the procedure of onboarding of judicial office candidate (election or assignment) and granting of relevant powers to them. The importance of moral regulators of professional activity of judge is emphasized.

Key words: judge, professional activity of judges, judicial ethics, professional basis, professionalism.

Постановка проблеми. У ході здійснення судової реформи, на наш погляд, недостатня увага приділяється такому ключовому питанню, як правове становище суддів. Саме від їх правового статусу залежить багато чого, у тому числі й конституційна ідея становлення і функціонування однієї з гілок влади – судової влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійна діяльність публічних службовців є об'єктом наукової уваги О. В. Антонової, Н. Т. Гончарук, Н. А. Липовської, Л. А. Пашко, С. М. Серьогіна, Н. Г. Сорокіної, І. Г. Сурай, І. В. Шпекторенка. Водночас професійна діяльність суддів як публічних службовців ще не була предметом наукового дослідження.

Метою статті є теоретичний аналіз можливості запровадження стандартів професійної діяльності суддів у практиці публічного управління в Україні.

Виклад основного матеріалу. Запровадження стандартів професійної діяльності суддів у практиці публічного управління в Україні можливе у разі чіткої фіксації поняття «професійна діяльність суддів», яке має бути складовою частиною їх правового статусу.

Правове становище судді – це не тільки сукупність його загальних (встановлених законами судоустрою) і спеціальних (передбачених процесуальними законами) прав і обов'язків. Компонентами, з яких складається комплексне уявлення про правове становище судді, є нормативні вимоги, яким він повинен відповідати, а також процедури відбору кандидатів у судді того чи іншого суду, порядок уведення кандидата в суддівську посаду (вибори або призначення) і наділення його відповідними повноваженнями.

Однією зі складових частин правового становища суддів є їх професійна діяльність. За цим критерієм визначається якість роботи кожного судді. У Законі України «Про судоустрій та статус суддів» зазначено, що судді наділені в конституційному порядку повноваженнями здійснювати правосуддя та виконують свої обов'язки на професійній основі. Сам термін «професійна основа» в законі не розкривається. Тому на практиці виникають питання про змістовний бік цього терміна. Є спірні позиції із цього аспекту і серед учених. На нашу думку, у нього вкладаються вимоги, що висувуються до судді, які впливають з організаційних основ самої посади. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» констатує, що

суддя зобов'язаний:

1) справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати й вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства;

2) дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та невідкупності суддів;

3) подавати декларацію доброчесності судді та декларацію родинних зв'язків судді;

4) виявляти повагу до учасників процесу;

5) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання;

6) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції;

7) подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

8) систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду;

9) звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання;

10) підтверджувати законність джерела походження майна у зв'язку з проходженням кваліфікаційного оцінювання або в порядку дисциплінарного провадження щодо судді, якщо обставини, що можуть мати наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, викликають сумнів у законності джерела походження майна або доброчесності поведінки судді [6].

Перебування на посаді судді несумісне із зайняттям посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом. Перебування на посаді судді також несумісне із наявністю заборони такій особі обіймати посади, щодо яких здійснюється очищення влади в порядку, визначеному Законом України «Про очищення влади» [5]. Суддя не

може поєднувати свою діяльність із підприємницькою, адвокатською діяльністю, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу (крім викладацької, наукової чи творчої), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Особи, які є власниками акцій або володіють іншими корпоративними правами чи мають інші майнові права або інший майновий інтерес у діяльності будь-якої юридичної особи, що має на меті отримання прибутку, зобов'язані передати такі акції (корпоративні права) або інші відповідні права в управління незалежній третій особі (без права надання інструкцій такій особі щодо розпорядження такими акціями, корпоративними або іншими правами, або щодо реалізації прав, які з них виникають) на час перебування на посаді судді. Суддя може отримувати відсотки, дивіденди та інші пасивні доходи від майна, власником якого він є.

Суддя не може належати до політичної партії чи професійної спілки, виявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках. Перебуваючи на посаді, суддя не може бути кандидатом на виборні посади в органах державної влади (крім судової) та органах місцевого самоврядування, а також брати участь у передвиборчій агітації.

У разі призначення судді членом Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України він відряджається для роботи в цих органах на постійній основі. За членами цих органів – суддями зберігаються гарантії матеріального, соціального та побутового забезпечення, визначені законодавством для суддів.

Суддю за його заявою може бути відряджено для роботи у Національній школі суддів України, а суддю, обраного головою чи заступником голови Ради суддів України, – до Ради суддів України, із збереженням розміру суддівської винагороди за основним місцем роботи та встановлених законом доплат.

Суддя повинен дотримуватися вимог щодо несумісності, визначених законодавством у сфері запобігання корупції. Відрядження на роботу до Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України, Ради суддів України не вважається сумісництвом.

Судді гарантується перебування на посаді судді до досягнення ним шістдесяти п'яти років, крім випадків звільнення судді з посади або припинення його

повноважень відповідно до Конституції України та Закону України «Про судоустрій та статус суддів».

Суддю не може бути переведено до іншого суду без його згоди, крім переведення: у разі реорганізації, ліквідації або припинення роботи суду; у порядку дисциплінарного стягнення.

У ст. 1 Кодексу суддівської етики також встановлено загальні вимоги, що висуваються до судді посадою, зокрема: суддя повинен бути прикладом неухильного додержання вимог закону і принципу верховенства права, присяги судді, а також дотримання високих стандартів поведінки з метою зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду [2].

У двох вищезазначених правових документах викладені вимоги, що висуваються до судді. В окремих випадках вони дублюються. Водночас їх зміст доповнює один одного. Саме вони в цілому і підкреслюють значущість основи професійної спрямованості судді.

Терміни «професійна основа» і «професійна діяльність» різні за своїм наповненням. Перший термін має відношення, на наш погляд, до посади судді. Сама посада судді висуває відповідні вимоги. Зміст другого терміна пов'язаний уже з безпосередньою діяльністю судді під час здійснення ним безпосередніх обов'язків. Як показує практика, розривати зміст цих термінів неприпустимо, хоча кожен із них самостійний. Вони впливають один на одного, доповнюють і розвивають змістовність кожного.

У ст. 6, 7, 10, 13 Кодексу суддівської етики описані правила здійснення професійної діяльності судді. Суддя повинен виконувати свої професійні обов'язки незалежно, з огляду виключно на факти, установлені на підставі власної оцінки доказів, розуміння закону, верховенства права, що є гарантією справедливого розгляду справи в суді, незважаючи на будь-які зовнішні впливи, стимули, загрози, втручання або публічну критику. Суддя повинен старанно й неупереджено виконувати покладені на нього обов'язки та вживати заходів для поглиблення своїх знань та вдосконалення практичних навичок. Суддя повинен виконувати обов'язки судді безсторонньо і неупереджено та утримуватися від поведінки, будь-яких дій або висловлювань, що можуть призвести до виникнення сумнівів у рівності професійних суддів, народних засідателів та присяжних при здійсненні правосуддя. Суддя, що

перебуває на адміністративній посаді в суді, повинен утримуватися від поведінки, дій або висловлювань, які можуть призвести до виникнення сумнівів в єдиному статусі суддів і в тому, що професійні судді здійснюють колективне вирішення питань організації роботи суду [2]. Як бачимо, елементи професійної діяльності тісно переплетені з етичними нормами.

З огляду на важливість загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, під час підготовки Кодексу суддівської етики були використані: Основні принципи, що стосуються незалежності судових органів, прийняті VII Конгресом ООН з попередження злочинності та поводження з правопорушниками 6 вересня 1985 р.; Рекомендація R (94) 12 Комітету Міністрів держав – членів Ради Європи по незалежності, ефективності і ролі суддів, прийнята 13 жовтня 1994 р. Зарубіжний досвід і перш за все досвід роботи Американської асоціації юристів також був використаний під час підготовки цього нормативного акта, зокрема окремі положення Модельного кодексу Американської асоціації юристів та Професійного кодексу американського судді [1].

Оновлена законодавча база судової влади дозволить підняти авторитет судів і професійну діяльність суддівського корпусу. Водночас слід зазначити, що термін «діяльність» має безпосереднє відношення як до терміна «професійна основа», так і до терміна «професійна діяльність». Саме через діяльність розглядаються службові відносини суддів. Однак при цьому необхідно враховувати, що в одному випадку діяльність не пов'язана зі здійсненням суддею своїх повноважень (вона пов'язана, наприклад, із формуванням посад суддів і виробленням певних вимог до їх заміщення залежно від включення посад у той чи інший суд), а в іншому – стосується служби конкретного судді.

Терміни «діяльність», «професійна основа», «професійна діяльність» сягають своїм корінням у суспільний поділ праці, яка в кінцевому підсумку серйозно формує статус судді. Будь-яка праця починається з діяльності. Діяльність за своїм змістом є не що інше, як виробництво матеріальних і духовних цінностей, різноманітних форм спілкування людей, перетворення соціальних умов і відносин, а також розвиток самої людини, її здібностей, умінь і знань ... Діяльність становить історичний процес зміни зовнішнього світу і самої людини, що розвивається в часі. Цей процес за своєю сутністю соціальний, включає в себе складники: сам процес діяльності, мету, засіб і

результат діяльності ... Усі ланки процесу розвитку і становлення діяльності не існують одна без одної, вони зливаються, з'єднуються в трудовому акті діяльності ... Праця – це перша і необхідна умова людського життя, надійна, фундаментальна і основна форма людської діяльності [7, с. 5]. Дійсно, діяльність і праця – дуже тісно пов'язані категорії. Через поділ праці, саму працю і ставлення до неї людина визначається в професійному напрямі. Саме поділ праці, її спеціалізація дають індивідуальну характеристику конкретної особистості. Людина в житті стикається з безліччю професій. Професія – це відносно самостійний, конкретно-історичний тип соціально організованої праці, що вимагає певної підготовки (знань, навичок тощо). Але будучи громадською, груповою формою діяльності, професія має свою особистісну форму, оскільки вона – строго індивідуальний, конкретний спосіб застосування людиною специфічних сил і можливостей, реалізації всіх своїх здібностей. Крім того, професія – це рід діяльності людини, за яку вона отримує заробітну плату. Професія – це також зустріч людини з конкретним видом діяльності, це союз, з'єднання людини з таким родом діяльності, яка стає способом життя людини, засобом її самореалізації, цінністю і сенсом життя. Саме через професію людина стає особистістю, повноцінним суб'єктом суспільних відносин [7, с. 4]. Служба як вид суспільно корисної діяльності людини являє собою професійну діяльність. Останнім часом трудова суспільно корисна діяльність стала серйозно вивчатися з позиції науки. Зокрема, з'явилися науки акмеологія і професіографія. Акмеологія (від давньогр. «акме» – вершина) – наука, що виникла на стику гуманітарних, суспільних і природничих наук і вивчає факти і закономірності, механізми і способи розвитку людини на ступені її зрілості, включаючи професійне вдосконалення, самотворення, самопізнання і саморегуляцію особистості. Вона вивчає людину, яка досягла цього ступеня і рівня розвитку: творчий потенціал особистості; виявляє також взаємозв'язки між цими макрохарактеристиками людини як діяча і простежує обумовленість їх різними факторами.

Актуальним напрямом розробок в акмеології є вивчення професіоналізму як вищого ступеня розвитку людини як суб'єкта пізнання, праці, спілкування та управління. Вона визначає головні показники професіоналізму в різних сферах докладання зусиль людини [3]. Професія (лат. *professio*, від *profiteor* – оголошую свою справу) – рід трудової діяльності, що вимагає певної підготовки і є зазвичай

джерелом існування [8].

Основними завданнями професіографії є вивчення професій, дослідження їх організаційних моментів і умов функціонування, а також розгляд психофізіологічних особливостей трудової діяльності. Результатом діяльності цієї науки було те, що з'явилися різні описи професій, наприклад, соціально-економічні, виробничо-технічні, медико-гігієнічні, педагогічні, психологічні та ін. Професія підрозділяється на спеціальності. Якщо «професія» – загальне поняття, то «спеціальність» – більш конкретне, що виражає градації всередині професії; спеціальністю вичерпується звичайне коло трудової діяльності однієї особи [7, с. 6]. Професія є загальним, родовим поняттям стосовно поняття «спеціальність», яке є більш конкретним і характеризує різну локалізацію всередині професії. Спеціальність – це наслідок диференціації професійної діяльності; спеціальність визначає, встановлює специфічний бік знань і навичок, їх особливість щодо більш загального, стійкого виду громадського і професійного поділу праці.

Терміни «діяльність» і «професія» тісно взаємопов'язані. Вони мають відношення до багатьох аспектів служби. Стосовно суддів їх професійна діяльність також може бути розглянута: а) як діяльність із виконання обов'язків по займаній державній судовій посаді; б) діяльність, що стосується публічної служби й професії; в) діяльність, за допомогою якої відбувається реалізація компетентності судового органу; г) діяльність, спрямована на охорону та захист прав і свобод особистості й закону.

Виконувати свої обов'язки судді повинні професійно. У Законі України «Про судоустрій та статус суддів» ідеться, що суддя зобов'язаний підтримувати рівень кваліфікації, необхідний для ефективного виконання своїх посадових обов'язків. Відповідно, рівень кваліфікації в основному і підкреслює професійність судді.

У зазначеному законі відсутня правова норма, яка розкривала б термін «професіоналізм». У літературі існують на цей рахунок неоднозначні підходи до відображення суті професіоналізму в різних науках. Слід погодитися, що професіоналізм тісно пов'язаний із поняттям «компетентність». «Професіоналізм» має свої риси, які визначають його автономний статус. Саме за цим критерієм визначаються багато аспектів діяльності суддівського корпусу.

У правових актах, що регламентують правове становище суддів,

підкреслюється, що суддя зобов'язаний керуватися не тільки Конституцією України, законами та іншими нормативно-правовими актами, а й загальноприйнятими нормами моралі і правилами поведінки. При цьому правил поведінки суддя повинен дотримуватися не тільки під час здійснення правосуддя, а й у позаслужбовій діяльності.

Практично єдиним регулятором, що визначає конкретну поведінку особи, стає її моральна спрямованість. Це визначає об'єктивну необхідність враховувати разом із професіоналізмом моральний чинник і в засадничих принципах державної кадрової політики, і в конкретній роботі з кадрами судових органів.

Служіння громадському обов'язку, чесність, принциповість, відповідальність за свої дії і слова – ці та інші моральні якості мають вирішальне значення для суддів як публічних службовців, є провідним критерієм в оцінці їх професійної придатності до роботи в системі здійснення правосуддя, оскільки діяльність судової влади за визначенням має бути максимально наближена до ідеальної.

Моральність дій суддів повинна оцінюватися не просто на підставі їх кінцевих результатів, але й за тим, наскільки уважно вони ставляться до оцінки законності тих або інших дій під час підготовки конкретних рішень, точніше, проектів рішень. Тому особливо велика роль особистісних вимог до суддів як публічних службовців: чесність, порядність, справедливість, високе почуття обов'язку, поєднання уважного ставлення до людей з високою вимогливістю, критичність і самокритичність, почуття нового, терпіння і завзятість у досягненні поставленої мети і под. Ці властивості більшою мірою виявляються в ситуації отримання неправомірних розпоряджень (внесення «заднім числом» змін до протоколу судового засідання, затримка видачі документа та ін.).

На забезпечення підвищення моральності суддів та працівників апарату суду спрямована реалізація норм Закону України «Про очищення влади» в судових органах. На виконання цього закону Державною судовою адміністрацією України видано накази «Про затвердження Плану заходів Державної судової адміністрації України щодо реалізації Закону України "Про очищення влади"» від 5 листопада 2014 р. № 153 та «Про проведення перевірки відповідно до Закону України „Про очищення влади“ щодо керівників апаратів та їх заступників Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, апеляційних судів, апеляційних

спеціалізованих судів» від 22 червня 2015 р. № 412/к [4].

Згідно з вищезазначеними наказами Державної судової адміністрації України з 1 липня 2015 р. розпочато перевірку, передбачену Законом України «Про очищення влади», стосовно керівників апаратів та їх заступників Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, апеляційних судів, апеляційних спеціалізованих судів. Інформація про початок та закінчення перевірок щодо керівників апаратів судів та їх заступників розміщується на веб-сайті Державної судової адміністрації України в розділі «Виконання вимог Закону України «Про очищення влади» [4].

Висновки. Запровадження стандартів професійної діяльності суддів у практиці публічного управління в Україні є невід'ємною складовою частиною судової реформи, яка реалізується в Україні. Першим кроком, на наш погляд, є унормування поняття «професіоналізм» та «компетентність» суддів. Як бачимо, професіоналізм учені розкривають по-різному. Узагальнюючи наведені в літературі висловлювання, можна виділити, на наш погляд, такі характерні риси професіоналізму суддів: оволодіння суддею знаннями, уміннями, навичками, досвідом, необхідними йому під час здійснення правосуддя; якісне здійснення суддею покладених на нього повноважень; уміння застосовувати у своїй роботі сучасні прийоми, методи, засоби, дозволені законом під час здійснення своїх обов'язків; здатність передавати свої знання, уміння, навички, досвід іншим суддям для їх самовдосконалення; постійне підвищення своєї кваліфікації; відповідальність перед державою і громадянським суспільством. Окреслені риси професіоналізму судді формують комплекс вимог до якісної службової діяльності суддівського корпусу і мають стати основою стандарту їх професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. **Бути** суддею / [Денисенко Л., Сироїд О., Фадєєва І., Шаповалова О.]. – Київ : Бізнесполіграф, 2015. – 216 с.
2. **Кодекс** суддівської етики : затверджено XI черговим з'їздом суддів України 22 лют. 2013 р. – Режим доступу : [https://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki\(1\).pdf](https://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki(1).pdf).
3. **Пашко Л. А.** Професійна освіта державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: акмеологічний підхід / Людмила Пашко // Вісн. Нац.

акад. держ. упр. – 2011. – № 3. – С. 77 – 84.

4. **Підсумки** роботи Державної судової адміністрації України / Державна судова адміністрація України. – Режим доступу : <http://dsa.court.gov.ua/dsa/1233>.

5. **Про очищення** влади : Закон України від 16 верес. 2014 р. № 1682-VII // Відом. Верховної Ради України. – 2014. – № 44. – Ст. 2041.

6. **Про судоустрій** та статус суддів : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII // Відом. Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.

7. **Развитие** профессионализма государственных служащих: методология и практика / под ред. А. А. Деркача. – М. : РАГС, 1998. – 234 с.

8. **Юридичний** словник онлайн. Юридичні терміни. – Режим доступу : <http://kodeksy.com.ua/dictionary.htm>.

List of references

1. **Buty** suddeiu / [Denysenko L., Syroid O., Fadieieva I., Shapovalova O.]. – Kyiv : Biznespolihraf, 2015. – 216 s.

2. **Kodeks** suddivskoi etyky : zatverdzheno XI chervym zizdom suddiv Ukrainy 22 liut. 2013 r. – Rezhym dostupu : [https://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki\(1\).pdf](https://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki(1).pdf).

3. **Pashko L. A.** Profesiina osvita derzhavnykh sluzhbovtziv ta posadovykh osib mistsevoho samovriaduvannia: akmeolohichni pidkhid / Liudmyla Pashko // Visn. Nats. akad. derzh. uпр. – 2011. – № 3. – С. 77 – 84.

4. **Pidsumky** roboty Derzhavnoi sudovoi administratsii Ukrainy / Derzhavna sudova administratsiia Ukrainy. – Rezhym dostupu : <http://dsa.court.gov.ua/dsa/1233>.

5. **Pro ochyshchennia** vldy : Zakon Ukrainy vid 16 veres. 2014 r. №1682-VII // Vidom. Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2014. – № 44. – St. 2041.

6. **Pro sudoustrii** ta status suddiv : Zakon Ukrainy vid 2 cherv. 2016 r. №1402-VIII // Vidom. Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2016. – № 31. – St. 545.

7. **Razvitie** professionalizma gosudarstvennyih sluzhaschih: metodologiya i praktika / pod red. A. A. Derkacha. – М. : RAGS, 1998. – 234 s.

8. **Yurydychnyi** slovnyk onlain. Yurydychni terminy. – Rezhym dostupu : <http://kodeksy.com.ua/dictionary.htm>.

Надійшла до редколегії 04.12.18